

माध्यमिक शिक्षा परीक्षा (एसईई) नतिजा विश्लेषण

इन्द्रराज राउत, शिक्षण सहायक, शिक्षाशास्त्र संकाय, भोजपुर बहुमुखी क्याम्पस, भोजपुर

Email:- rautindra2@gmail.com,

हरिकृष्ण ढकाल, शिक्षण सहायक, शिक्षाशास्त्र संकाय, भोजपुर बहुमुखी क्याम्पस, भोजपुर

arthab.dhakal12@gmail.com

लेखसार

प्रस्तुत अध्ययन रामप्रसाद राई गाउँपालिका, भोजपुरको माध्यमिक विद्यालयको माध्यमिक शिक्षा परीक्षा SEE को नतिजा विश्लेषणमा केन्द्रित रहेको छ । यस लेखमा प्राथमिक सामग्रीका रूपमा रामप्रसाद राई गाउँपालिकामा २०७७-२०७९ तीन वर्षको SEE नतिजासम्बन्धी विवरण क्षेत्रकार्यबाट सङ्कलन गरिएको छ । यस लेखमा सामग्रीको विश्लेषणका लागि सैद्धान्तिक र अवधारणात्मक पर्याधार निर्माणका साथै शोधरिक्तता स्थापित गर्ने प्रयोजनसँग सम्बन्धित द्वितीयक स्रोतका सामग्री पुस्तकालयबाट सङ्कलन गरिएको छ । यी दुबै स्रोतान्तर्गत परिमाणात्मक तथ्याङ्कबाट प्राप्त सामग्रीलाई गुणात्मक अनुसन्धान पद्धतिमा आधारित रही समस्यासम्बन्धी विषयको विश्लेषण र संश्लेषण गरिएको यस लेखमा SEE नतिजाको विश्लेषणबाट विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धिको पहिचान गर्ने मुख्य उद्देश्य राखिएको छ । नेपालमा वर्तमान शिक्षा ऐन र नियमावलीले कानूनतः माध्यमिक शिक्षा परीक्षा भनेर SEE लाई स्वीकार गरेको छ । विगतको पुरानो संरचनामा परिवर्तन गर्दै नयाँ मूल्याङ्कन पद्धति लेटर ग्रेडीड पद्धतिलाई अनुसरण गरी माध्यमिक शिक्षा SEE को परीक्षाफल प्रकाशित गर्ने गरेको पाइन्छ । यो अनुसन्धानमा खास गरी विद्यार्थीहरूको हरेक विषयमा सिकाई उपलब्धिस्तरसँग सम्बन्धित भन्ने मुख्य समस्याको विश्लेषणका क्रममा रामप्रसादराई गाउँपालिका वडा नं. ५ मा रहेको माध्यमिक विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तरलाई हेर्दा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले २०७७ मा २.४०-३.९९ जिपिए प्राप्त गरी राम्रो नतिजा ल्याएको देखिन्छ भने २०७८ र २०७९ मा धेरैजसो विद्यार्थीहरूले ०.०-२.३९ जिपिए प्राप्त गरी कमजोर नतिजा ल्याएको पाइन्छ । यस माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले विगत तीन वर्षमा ४:०० जिपिए नतिजा भने ल्याएको देखिदैन । यस अध्ययनमा अन्य विषयभन्दा गणित विषयको नतिजा कमजोर देखाएको छ भने ऐच्छिक अर्थशास्त्र विषयको नतिजासमेत कमजोर रहेको विषयको विमर्शका साथै यसको सुधारका उपायसम्बन्धी विषयको निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

मुख्य शब्दावली : शैक्षिक गुणस्तर, लेटर ग्रेडीड, परीक्षा, सिकाई उपलब्धि

Articles information : Manuscript Receive : 27/04/2021, Review Date : 22/12/2021, Date of Acceptance :

09/12/2022, Publisher : Mahendra Morang Adarsh Multiple Campus, TUTA Unit, Biratnagar.

DOI : <https://doi.org/10.3126/tutaj.v10i1.74324>

Journal Homepage : <https://nepjol.info/index.php/tutaj/index> Copy right (c) 2024 TUTA Journal This work is licensed under the Creative Commons CC BY-NC License. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

विषयपरिचय

बार्षिक परीक्षाका परिणामहरू कक्षाकोठामा विद्यार्थीको सिकाई, अनुभव र अभ्यासबाट प्राप्त उपलब्धिको महत्त्वपूर्ण मापन हो (Gottfried et al., 2015) । बार्षिक परीक्षा र अन्य मूल्याङ्कनमा राम्रो अङ्क प्राप्त गर्ने विद्यार्थीहरूले उच्च शैक्षिक नतिजाहरू पाएका छन् (Dillon, 2017) । यद्यपि, आफ्नो अन्तिम परीक्षामा खराब प्रदर्शन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई कक्षाकोठामा कठिनाई हुने सम्भावना बढी हुन्छ र उनीहरूले पूर्ण रूपले असफल हुने वा छोड्ने सम्भावना पनि उत्तिकै हुन्छ (Gottfried et al., 2015) । विद्यार्थीहरूको अध्ययन गर्ने बानी, प्रेरणा र

संज्ञानात्मक प्रतिभाहरू विद्यार्थीको अन्तिम नतिजालाई असर गर्ने पक्षहरू हुन (Dillon, 2017) । राम्रो संज्ञानात्मक सीप भएका विद्यार्थीहरूले अन्तिम परीक्षामा राम्रो अड्क ल्याउने सम्भावना बढी हुन्छ (Gottfried et al., 2015) ।

संसारभर शिक्षाको गुणस्तर मापन गर्न साधनका रूपमा विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणलाई मान्यता दिइएको छ । यस्ता परीक्षणले विद्यार्थीहरूको सिकाईस्तरलाई सङ्ख्यात्मक र व्याख्यात्मक रूपमा प्रस्तुत गर्दछ । सिकाई उपलब्धि परीक्षणबाट राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाई उपलब्धिहरूको मापन गरी विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कको आधारमा उनीहरूको क्षमताको आँकलन गरिन्छ (शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र, २०७६) । यस किसिमको परीक्षणले नीति निर्माता, राजनीतिज्ञ र सबैखाले शैक्षिक सरोकारवालाहरूको लागि सिकाइस्तरमा सुधार ल्याउन आधारभूत सूचना उपलब्ध गराउँछ । खासगरी तोकिएका सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल भयो वा भएन, शैक्षिक प्रणालीमा कहाँ समस्या छ र सुधारका लागि कस्ता नीति निर्माण गर्नुपर्दछ भन्ने सम्बन्धमा प्रमाणमा आधारित सूचनाहरू यस्ता परीक्षणबाट लिन सकिन्छ । नेपालमा सन् १९९५ बाट शिक्षा मन्त्रालयले सानो आकारमा नमूना परीक्षणको रूपमा यस्ता सिकाइ उपलब्धि परीक्षणको शुरुवात गरे पनि सन् २०११ देखि मात्र ठुलो आकारमा शुरु गरिएको हो (शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र, २०७६) । शिक्षा प्रणालीको मुख्य लक्ष्य विद्यार्थीहरूमा पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाई उपलब्धि हासिल गराउनु भएकाले विद्यार्थीहरूको सिकाईको उपलब्धिस्तरलाई समग्र शिक्षा प्रणालीको प्रभावकारितासँग जोडेर हेर्न विभिन्न प्रकारका परीक्षा सञ्चालन गरी नतिजा विश्लेषण गरिन्छ । तथापि सिकाईस्तरको निरन्तर अनुगमन, सुपरिवेक्षण गरी उन्नत, दक्ष, सिपयुक्त जनशक्ति विकास गर्नु चुनौतिपूर्ण कार्य नै हो । यसका लागि शिक्षणसिकाई कै क्रममा विद्यार्थीहरूको सिकाईमा सुधार गर्न सञ्चालन गरिने कक्षाकोठामा आधारित परीक्षण, विद्यार्थीहरूको योग्यता निर्धारित र प्रमाणित गर्न विभिन्न तहमा सञ्चालन गरिने उपलब्धि परीक्षण सञ्चालन गर्ने प्रचलन शिक्षा प्रणालीमा रहेको छ । शिक्षाको गुणस्तर अनुगमन गर्ने विभिन्न विधिहरू मध्ये विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धि मापन पनि एउटा प्रचलित विधि हो । नेपालमा सिकाई उपलब्धि परीक्षण गर्ने प्रचलन सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम लागू भएपश्चात सन् १९९० को पछिल्लो अवधिबाट भएको पाइन्छ (कागेश्वरी मनोहरा नगरपालि, २०७६) । निश्चित तह र उमेर समूहमा यस्ता उपलब्धि परीक्षणहरू सञ्चालन गर्ने अभ्यास विश्वव्यापी रूपमा रहेको छ । पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाइ उपलब्धिहरू के कति मात्रामा हासिल हुन सके वा सकेनन् अनुगमन गर्ने मुख्य माध्यम सिकाइ उपलब्धि हो । सिकाइ उपलब्धिको परीक्षणबाट कुनै पनि शिक्षा प्रणालीअन्तर्गत पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षक शिक्षा, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार गर्ने क्षेत्रहरूको पहिचान गरिन्छ । स्थानीयस्तरमा सञ्चालन गरिने विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणबाट परीक्षण गरिएको विषयको औषत उपलब्धि निर्धारण हुनका साथै उपलब्धिमा भएको भौगोलिक क्षेत्रगत, लैंगिक, जातिगत, भाषागत इत्यादि क्षेत्रमा रहेका समानता र असमानता पहिचान गर्न सकिन्छ । यस्तो परीक्षणले असमानतालाई इङ्गित गर्नका साथै यसबाट असमानतालाई कम गर्नका लागि नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्न र कार्यक्रम विकास गरी कार्यान्वयन गर्न आधार प्राप्त हुन्छ । विद्यालय शिक्षाबाट प्राप्त ज्ञान, सीप र क्षमता व्यक्तिमा व्यक्तिगत, सामाजिक तथा उत्पादनशिल सार्मथ्यको विकास गराई सामाजिक तथा आर्थिक विकास समेत उच्च बनाउन योगदान पुर्याउन विद्यार्थीहरूलाई दक्ष बनाउने र मानव पूँजी विकास गर्ने लक्ष्य प्राप्तिका लागि राष्ट्र, परिवार र व्यक्तिले शिक्षामा ठुलो लगानी गर्दछन् । लगानीअनुसारको प्रतिफल प्राप्ति अर्थात् अपेक्षित ज्ञान, सीप र सार्मथ्यको विकास भए नभएको वा कुन स्तरसम्म प्रतिफल प्राप्त भएको छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धिको नतिजाले राष्ट्रको समग्र शैक्षिक प्रयासको प्रभावकारिता र सक्षमताको स्तर निर्धारण गरी सुधारका क्षेत्रहरू पहिल्याउन समेत सहयोग गर्दछ । नेपालको वर्तमान शिक्षा ऐन र नियमावलीले माद्यामिक तहको परीक्षां भनेर एसइइलाई कानूनतः स्वीकार गरेको छ (गैँडाकोट नगरपालिकाको कार्यालय, २०७९) ।

यस अध्ययनले स्थानीय, प्रदेश र केन्द्रीय सरकारलाई नीति निर्माणमा साथै विद्यालय शिक्षा सुधारका लागि मार्गदर्शन समेत प्रदान गरेको छ । शिक्षामा सुधार गर्ने क्रममा एसइइको लेटर गेडिड पद्धतिलाई व्यवस्थित गर्नका लागि

संघीय गणतान्त्रिक सरकारलाई सरकारलाई समेत सहयोग गरेको छ । विद्यालय शिक्षा परीक्षा पद्धतिलाई नितिगत रूपमा परीक्षण गर्न साथै एसइइ परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी नयाँ नीति निर्माण गर्न समेत यसले मद्दत गरेको छ । अध्ययनले सामुदायिक विद्यालयका एसइइ दिने विद्यार्थीहरूको क्षमता कस्तो छ, कस्ता स्थानीय तहहरूले यसको प्रयोग गर्छन्, परीक्षा पद्धतिको प्रकृति कस्तो छ, जस्ता प्रश्नहरूको जवाफ दिनलाई सहयोग गरेको छ (Chapagain, 2021) ।

बार्षिक परीक्षाका परिणामहरू कक्षाकोठामा विद्यार्थीको सिकाई, अनुभव र अभ्यासबाट प्राप्त उपलब्धिको महत्त्वपूर्ण मापन हो (Gottfried et al., 2015) । बार्षिक परीक्षा र अन्य मूल्याङ्कनमा राम्रो अङ्क प्राप्त गर्ने विद्यार्थीहरूले उच्च शैक्षिक नतिजाहरू पाएका छन् (Dillon, 2017) । यद्यपि, आफ्नो अन्तिम परीक्षामा खराब प्रदर्शन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई कक्षाकोठामा कठिनाई हुने सम्भावना बढी हुन्छ र उनीहरूले पूर्ण रूपले असफल हुने वा छोड्ने सम्भावना पनि उत्तीकै हुन्छ (Gottfried et al., 2015) । विद्यार्थीहरूको अध्ययन गर्ने बानी, प्रेरणा र संज्ञानात्मक प्रतिभाहरू विद्यार्थीको अन्तिम नतिजालाई असर गर्ने पक्षहरू हुन (Dillon, 2017) । राम्रो संज्ञानात्मक सीप भएका विद्यार्थीहरूले अन्तिम परीक्षामा राम्रो अङ्क ल्याउने सम्भावना बढी हुन्छ (Gottfried et al., 2015) ।

संसारभर शिक्षाको गुणस्तर मापन गर्न साधनका रूपमा विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणलाई मान्यता दिइएको छ । यस्ता परीक्षणले विद्यार्थीहरूको सिकाईस्तरलाई सङ्ख्यात्मक र व्याख्यात्मक रूपमा प्रस्तुत गर्दछ । सिकाई उपलब्धि परीक्षणबाट राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाई उपलब्धिहरूको मापन गरी विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कको आधारमा उनीहरूको क्षमताको आँकलन गरिन्छ (शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र, २०७६) । यस किसिमको परीक्षणले नीति निर्माता, राजनीतिज्ञ र सबैखाले शैक्षिक सरोकारवालाहरूको लागि सिकाईस्तरमा सुधार ल्याउन आधारभूत सूचना उपलब्ध गराउँछ । खासगरी तोकिएका सिकाई उपलब्धिहरू हासिल भयो वा भएन, शैक्षिक प्रणालीमा कहाँ समस्या छ र सुधारका लागि कस्ता नीति निर्माण गर्नुपर्दछ भन्ने सम्बन्धमा प्रमाणमा आधारित सूचनाहरू यस्ता परीक्षणबाट लिनसकिन्छ । नेपालमा सन् १९९५ बाट शिक्षा मन्त्रालयले सानो आकारमा नमूना परीक्षणको रूपमा यस्ता सिकाई उपलब्धि परीक्षणको शुरुवात गरे पनि सन् २०११ देखि मात्र ठुलो आकारमा शुरु गरिएको हो (शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र, २०७६) । शिक्षा प्रणालीको मुख्य लक्ष्य विद्यार्थीहरूमा पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका सिकाई उपलब्धि हासिल गराउनु भएकाले विद्यार्थीहरूको सिकाईको उपलब्धिस्तरलाई समग्र शिक्षा प्रणालीको प्रभावकारितासँग जोडेर हेर्न विभिन्न प्रकारका परीक्षा सञ्चालन गरि नतिजा विश्लेषण गरिन्छ । तथापि सिकाईस्तरको निरन्तर अनुगमन, सुपरिवेक्षण गरि उन्नत, दक्ष, सिपयुक्त जनशक्ति विकास गर्नु चुनौतिपूर्ण कार्य नै हो । यसका लागि शिक्षणसिकाई कै क्रममा विद्यार्थीहरूको सिकाईमा सुधार गर्न सञ्चालन गरिने कक्षाकोठामा आधारित परीक्षण, विद्यार्थीहरूको योग्यता निर्धारित र प्रमाणित गर्न विभिन्न तहमा सञ्चालन गरिने उपलब्धि परीक्षण सञ्चालन गर्ने प्रचलन शिक्षा प्रणालीमा रहेको छ ।

शिक्षाको गुणस्तर अनुगमन गर्ने विभिन्न विधिहरू मध्ये विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धि मापन पनि एउटा प्रचलित विधि हो । नेपालमा सिकाई उपलब्धि परीक्षण गर्ने प्रचलन सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम लागू भएपश्चात सन् १९९० को पछिल्लो अवधिबाट भएको पाइन्छ (कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका, २०७६) । निश्चित तह र उमेर समुहमा यस्ता उपलब्धि परीक्षणहरू सञ्चालन गर्ने अभ्यास विश्वव्यापी रूपमा रहेको छ । पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका सिकाई उपलब्धिहरू के कति मात्रामा हासिल हुन सके वा सकेनन् अनुगमन गर्ने मुख्य माध्यम सिकाई उपलब्धि हो । सिकाई उपलब्धिको परीक्षणबाट कुनै पनि शिक्षा प्रणाली अन्तर्गत पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षक शिक्षा, शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमा सुधार गर्ने क्षेत्रहरूको पहिचान गरिन्छ । स्थानीयस्तरमा सञ्चालन गरिने विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणबाट परीक्षण गरिएको बिषयको औषत उपलब्धि निर्धारण हुनका साथै उपलब्धिमा भएको भौगोलिक क्षेत्रगत, लैंगिक, जातिगत, भाषागत इत्यादि क्षेत्रमा रहेका समानता र असमानता पहिचान गर्न सकिन्छ । यस्तो परीक्षणले असमानतालाई इङ्गित गर्नका साथै यसबाट असमानतालाई कम गर्नका लागि नीति तथा कार्यक्रम

तर्जुमा गर्न र कार्यक्रम विकास गरि कार्यान्वयन गर्न आधार प्राप्त हुन्छ । विद्यालय शिक्षाबाट प्राप्त ज्ञान, सीप र क्षमता ब्यक्तिका ब्यक्तिगत, सामाजिक तथा उत्पादनशिल सार्मथ्यको विकास गराई सामाजिक तथा आर्थिक विकास समेत उच्च बनाउन योगदान पुयाउन विद्यार्थीहरूलाई दक्ष बनाउने र मानव पूँजी विकास गर्ने लक्ष्य प्राप्तिका लागि राष्ट्र, परिवार र ब्यक्तिले शिक्षामा ठुलो लगानी गर्दछन् । लगानी अनुसारको प्रतिफल प्राप्ति अर्थात अपेक्षित ज्ञान, सीप र सार्मथ्यको विकास भए नभएको वा कुन स्तरसम्म प्रतिफल प्राप्त भएको छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धिको नतिजाले राष्ट्रको समग्र शैक्षिक प्रयासको प्रभावकारिता र सक्षमताको स्तर निर्धारण गरि सुधारका क्षेत्रहरू पहिल्याउन समेत सहयोग गर्दछ । नेपालको वर्तमान शिक्षा ऐन र नियमावलीले माद्यामिक तहको परीक्षा भन्ने एसइइ लाई कानूनतः स्वीकार गरेको छ (गैंडाकोट नगरपालिकाको कार्यालय, २०७९) । यस अध्ययनले स्थानीय, प्रदेश र केन्द्रीय सरकारलाई नीति निर्माणमा साथै विद्यालय शिक्षा सुधारका लागि मार्गदर्शन समेत प्रदान गरेको छ । शिक्षामा सुधार गर्ने क्रममा एसइइको लेटर गेडिड पद्धतिलाई व्यवस्थित गर्नका लागि संघिय गणतान्त्रिक सरकारलाई सरकारलाई समेत सहयोग गरेको छ । विद्यालय शिक्षा परीक्षा पद्धतिलाई नितिगत रूपमा परिक्षण गर्न साथै एसइइ परीक्षा सञ्चालन सम्बन्धि नयाँ नीति निर्माण गर्न समेत यसले मद्दत गरेको छ । अध्ययनले सामुदायिक विद्यालयका एसइइ दिने विद्यार्थीहरूको क्षमता कस्तो छ, कस्ता स्थानीय तहहरूले यसको प्रयोग गर्छन्, परीक्षा पद्धतिको प्रकृति कस्तो छ, जस्ता प्रश्नहरूको जवाफ दिनलाई सहयोग गरेको छ (Chapagain, 2021) ।

समस्याकथन

यो अध्ययन भोजपुर जिल्ला रामप्रसादलाई गाउँपालिकाको माध्यमिक विद्यालयको माध्यमिक शिक्षा परीक्षा (एसइइ) को नतिजा विश्लेषणमा आधारित रहेको छ । नेपालका सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा भएको शैक्षिक लगानीलाई तुलनात्मक रूपमा हेर्दा हुनुपर्ने जति शैक्षिक विकास भएको पाइँदैन (Paudel, 2021) । वर्तमान नेपालको सामुदायिक विद्यालयको शिक्षामा धेरै समस्याहरू देखिएका छन्, जस्तै: सामुदायिक विद्यालयप्रति जनस्तरको चासो कम हुनु, विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको भर्नादर कम हुनु, कक्षा छोड्ने तथा कक्षा दोहोर्‍याउने दर बढी हुनु, विद्यार्थीहरूको दक्षता माथिल्ला कक्षामा घट्दै जानु, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको अभावको कारणले गर्दा युवा बेरोजगारको सङ्ख्या बढ्दै जानु, जसले गर्दा उत्पादन क्षेत्रमा लाग्ने युवा तथा युवतीहरू विदेश पलायन हुने अवस्था दिनानुदिन बढ्दो गतिमा देखिनु, प्रत्येक वर्षको एसइइ परीक्षाको नतिजालाई विश्लेषण गर्दा सामुदायिक विद्यालयहरूको नतिजा न्युन हुँदै गइरहेको छ । सरकारले गरेको लगानी सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक विकासका लागि कमै भएको अवस्था छ । जसबाट राज्यलाई चाहिने आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुन नसक्ने अवस्था रहेको प्रष्ट देखिन्छ । सरकारले प्रत्येक वर्षको राष्ट्रिय बजेटमा कुल बजेटको १५% को हाराहारीमा शिक्षा क्षेत्रमा लगानी गरेको पाइन्छ । शैक्षिक उन्नयनका लागि अभिभावकबाट पनि प्रत्यक्ष तथा तथा अप्रत्यक्ष रूपमा ठूलो रकम लगानी भएको छ । तर लगानी पर्याप्त भए पनि शैक्षिक गुणस्तरको सुधार किन हुन सकेन ? शैक्षिक लगानीको अधिकांश रकम के मा खर्च हुन्छ ? उक्त शीर्षकमा खर्च गर्दा शैक्षिक गुणस्तरमा के प्रभाव पर्छ ? आदि अन्योलतालाई कम गर्न र लगानी गर्दा के के कुरामा ध्यान पुर्‍याउन सकिन्छ भन्ने पक्षको अध्ययनका लागि निम्नानुसारका प्रश्नहरूको उत्तर खोजिएको छ :

- क) विद्यार्थीहरूको हरेक विषयमा सिकाई उपलब्धिस्तर कस्तो छ ?
- ख) सिकाईलाई प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू के के हुन सक्छन ?
- ग) नतिजा विश्लेषणबाट कसरी शैक्षिक गुणस्तर सुधार्न गर्न सकिन्छ ?
- घ) शैक्षिक सुधारका लागि के के उपायहरू अबलम्बन गर्न सकिन्छ ?

पाठ्यक्रम लक्षित सिकाई उपलब्धि हासिल भए नभएको मूल्याङ्कन गर्न र सुधारका निमित्त आवश्यक योजना तथा कार्यक्रम तयार एवं कार्यान्वयन गर्नको लागि वस्तुगत र तथ्यपरक गर्न Standarized Test सञ्चालन गर्नुपर्ने भएता पनि त्यसका लागि समय, स्रोत र साधनको अभाव भएकाले माद्यामिक शिक्षाको परीक्षाको परीक्षाफलका आधारमा नतिजा विश्लेषण गरी अवस्था पत्ता लगाउने प्रयास गरिएको छ । यसकार्यले शिक्षाप्रेमी, शिक्षाविद्, स्थानीय निकाय साथै विद्यार्थी, शिक्षक र सरोकारवाहरूलाई सहयोग गर्नेछ । यसका साथै समग्र विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धिमा सुधार गर्न र समयमा नै लक्षित सिकाई उपलब्धि हासिल गर्न योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन गरी समग्र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुर्याउने उद्देश्य लिएको भए पनि विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धि परीक्षणको मुख्य उद्देश्य परीक्षण गरिने हरेक विषयमा विद्यार्थीको सिकाईस्तर निर्धारण गर्नु हो । नतिजा विश्लेषणका विशिष्टकृत उद्देश्यहरू नतिजा विश्लेषण गरिएका विषयमा विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धिस्तर पहिचान गर्नु, विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धिलाई प्रभाव पार्ने तत्त्वहरू पहिचान गर्नु तथा शैक्षिक गुणस्तर सुधारका उपायहरू पत्ता लगाउनु नै हो । शिक्षण सिकाईका आधारमा उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने आधार तथा कमजोर नतिजाको विश्लेषणसम्बन्धी अवधारणाका विषयमा अध्ययन गर्न चाहने अध्येताका लागि पूरक सामग्री रहने यस लेखको प्राज्ञिक औचित्यको पनि पुष्टि हुन्छ ।

अध्ययनको सीमाङ्कन

भोजपुर जिल्ला रामप्रसादलाई गाउँपालिका वडा नं ५ मा रहेको माद्यामिक विद्यालयको २०७७, २०७८ र २०७९ सालमा सञ्चालन भएको माद्यामिक शिक्षा (एसइइ) परीक्षामा सामेल भएका विद्यार्थीहरूको परीक्षाको परीक्षाफलको आधारमा नतिजाको विश्लेषण गरिएको छ । सामान्यतः यस अध्ययनमा विद्यार्थीहरूको जात, लिङ्ग, विषयगत उपलब्धि लगायतका विभिन्न सूचकका आधारमा विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसका साथै सरोकारवालाहरूको राय, सल्लाह र सुझावका आधारमा नतिजा सन्तोषजनक नहुनुको कारण र गुणस्तर सुधारका उपाय पत्ता लगाउने उद्देश्यप्रेरित यस अध्ययनमा उक्त विषयको विश्लेषण र संश्लेषण गरी निष्कर्षसम्म पुगिएको छ ।

सैद्धान्तिक साहित्यको समीक्षा

व्यवहारवादी स्कूल अफ सोचले विद्यार्थीको सफलताको प्रमुख कारणहरू वातावरणीय प्रभावहरू हुन भन्ने विचारलाई बढवा दिन्छ (Zhou & Brown, 2015) । यस परिप्रेक्ष्यमा विद्यार्थीहरूले कत्तिको राम्रो प्रदर्शन गर्दछन्, उनीहरूले कक्षाकोठामा कसरी व्यवहार गर्दछन् र अरुले उनीहरूप्रति कस्तो प्रतिक्रिया देखाउँछन् भन्ने कुरासँग सम्बन्धित छ । केली (2012) का अनुसार विद्यार्थीको उपलब्धि सिकाई वातावरण र अभ्यास जस्ता बाह्य कारकहरू द्वारा निर्धारण गरिन्छ । किनकि विद्यार्थीको सिकाई विद्यार्थी र तिनिहरूको बाह्य वातावरण बीचको अन्तरक्रियाको परिणाम हो । यो विचारले सिकाईलाई केवल एक निष्क्रिय प्रक्रियाको रूपमा हेर्छ र सिकाईमा बौद्धिकता र संज्ञानात्मक क्षमताको महत्त्वलाई कम गर्दछ ।

यसको विपरीत बौद्धिक र जन्मजात मानसिक प्रक्रियाहरूले विद्यार्थीको सिकाईलाई स्थापित गर्ने कुरामा संज्ञानात्मक सिद्धान्तले जोड दिन्छ (Bowles & Gintis, 2002) । संगानात्मक सिद्धान्तले शिक्षा वा सिकाई उपलब्धि भनेको नयाँ ज्ञान निर्माण गर्न सक्रिय प्रक्रिया हो भने कुरामा ध्यान केन्द्रित गरेको छ । यसरी विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धि एक प्रक्रिया हो जहाँ विद्यार्थीलाई एक बुद्धिमान व्यक्तिको रूपमा स्वीकार गरी उसको अनुभव र जानकारीको आधारमा ज्ञान प्राप्त हुन्छ भन्ने जानकारी संज्ञानात्मक सिद्धान्तले दिन्छ (Chapagain 2021) । यद्यपि यो सिद्धान्तले सिकारुको सांस्कृतिक पृष्ठभूमि, शिक्षण सामाग्री, सामाजिक अन्तरक्रिया आदिले विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धिमा प्रभाव पार्दछ भन्ने मान्यता राख्दछ (Zhou & Brown, 2015) । त्यस्तै गरी बोर्डिउ (१९७३) को संस्कृतिक पुन उत्पादनको सिद्धान्तअनुसार विद्यालयले सांस्कृतिक सामाग्री र कुलीन समूहको मूल्यलाई पुरुत्पादन गर्दै गैर कुलीन समूहलाई

प्रतिकात्मक रूपमा प्रस्तुत गर्दछ । जसले विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धिलाई प्रभाव पार्दछ । (Vgotsky, 1998) को सामाजिक सांस्कृतिक सिद्धान्तले विद्यार्थीलाई बुद्धिमान व्यक्तिको रूपमा स्वीकार गरी समाजमा रहेका पारस्परिक तथा सामाजिक अन्तरक्रिया, सांस्कृतिक भिन्नता र निर्देशात्मक उपरणहरूको मात्रा र गुणस्तरले सिकारुको व्यवहार तथा सिकाई उपलब्धिमा प्रभाव पार्दछ भन्ने कुरामा जोड दिन्छ । त्यस्तै गरी सांस्कृतिक अभावको विचारले माथिल्लो र तल्लो पृष्ठभूमिका वालवालिकाहरू अपर्याप्त सांस्कृतिक स्रोतहरू भएको कारण उनिहरूको सिकाई उपलब्धि राम्रो हुनसकेको पाइदैन (Deutsch, 1967) । यस बाहेक चापागाईं (२०२१) का अनुसार परिवार र पारिवारिक इतिहास तथा परिवारका अन्य विशेषताहरूले विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धिसँग सम्बन्ध राख्छ भन्ने दृष्टिकोण अगाडि सार्दछ । भिन्नता उपचारको सिद्धान्तले कोष, स्रोत सामाग्री, शिक्षकको सक्षमता शिक्षण, र सिकाई सहजिकरणका सिद्धान्तहरू, विद्यालय प्रशासन तथा नेतृत्व भिन्नताहरूले शिक्षण सिकाई प्रकृयाको क्रममा विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धि निर्धारण हुन्छ भन्ने मान्यता अगाडि सार्दछ (Fuller, 1986) । यसरी माथि उल्लेखित धेरै विचारहरू तथा सिद्धान्तहरूले विद्यालयका विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धिलाई व्यक्तिको सक्षमता तथा पूर्वज्ञानको अतिरिक्त सामाजिक, सांस्कृतिक, राजनीतिक र आर्थिक कारकहरू वाट प्रभावित भएको देखाउछ (Chapagain, 2021) ।

नेपालमा हाल औपाचारीक शिक्षामा सरकारले दुई तहको व्यवस्था गरी सोहीअनुसार अभ्यास गर्दै आएको छ (राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६) । जसमा प्रारम्भिक बाल विकास देखी कक्षा ८ सम्म पहिलो तह र कक्षा ९ देखी १२ सम्म दोस्रो तह गरी विभाजन गरिएको छ (Chapagain, 2021) । शिक्षा ऐन (२०४८) का अनुसार नेपालमा सामुदायिक र निजी गरी दुई प्रकारको विद्यालयको व्यवस्था गरेको छ । उक्त ऐनले सरकारी अनुदान प्राप्त विद्यालयको रूपमा सामुदायिक विद्यालयलाई पारिभाषित गरेको छ भने सरकारवाट स्वीकृति पछि कुनै पनि सरकारी अनुदान प्रदान नगर्ने र विद्यार्थी शुल्क वाट कोष सञ्चालन गर्ने विद्यालयलाई निजी विद्यालय भनि परिभाषित गरिएको छ (Mathema and Bista, 2007) । शिक्षा मन्त्रालयको शैक्षिक सुचना (२०७८) अनुसार हाल नेपालमा ३५ हजार छ सय ७४ वटा विद्यालयहरू रहेको छ । जसमा २८ हजार ९ सय ३१ वटा सामुदायिक (१-१२) र ६ हजार सात सय ३३ निजी विद्यालय सन्चालित रहेका छन् । यद्यपि सरकारवाट आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगको अभावमा बावजुद सन् १९९० पछि निजी विद्यालयको सङ्ख्या वढेको देखिन्छ भने यस्ता विद्यालयमा विद्यार्थी आर्कषण पनि उल्लेखनिय छ (Neupane.et.al, 2018) । नेपालको संविधान (२०७२) ले शिक्षा प्रणालीमा व्यापक परिवर्तन गरी सरकारले स्थानिय तहलाई सामुदायिक तथा निजी विद्यालयको संचालन गर्ने अधिकार हस्तस्तरण गरेको छ । यसरी विद्यालय शिक्षा व्यवस्थापनमा आएको परिवर्तनका आधारमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले प्रदेश र प्रदेश सरकारको समन्वयमा विद्यालय शिक्षा व्यवस्थापन गर्न २३ वटा अधिकारको व्यवस्था गरेको छ (Chapagain, 2021) । जसले माध्यमिक शिक्षा परीक्षाको गुणस्तर र नतिजामा समेत प्रभाव पारेको देखिन्छ । नेपालमा हाल SEE परीक्षामा विद्यार्थीले आफु अनुकूल र विद्यालयमा रहेको स्रोतहरूको व्यवस्था वमोजिम दुई ऐच्छिक विषय सहित ५ वटा अनिवार्य विषय समावेश गरिएको छ अग्रेजी, नेपाली, गणित, विज्ञान, सामाजिक, अध्ययन अनिवार्य विषय हुन् (NEB,2020) । यी प्रत्येक विषय १०० पूर्णाङ्कका रहेको छ । परीक्षाको प्रकृतिको सद्भ्रममा सबै ऐच्छिक तथा अनिवार्य विषयमा प्रयोगात्मक र सैद्धान्तिक दुवै परीक्षा हुन्छ । जसमा २५% प्रयोगात्मक र ७५% सैद्धान्तिक परीक्षाको व्यवस्था गरिएको छ (NEB,2020) ।

नेपालमा SEE परीक्षा सन् २०१५ पछि लेटर ग्रेडिङ्ग प्रणालीमा मूल्याङ्कन हुदै आएको छ । सन् २०१५ भन्दा पहिले यो परीक्षा प्रतिशत प्रणालीमा आधारित थियो । भोजपुर जिल्लामा SEE को नतिजा विश्लेषण ज्यादै थोरै सङ्ख्यामा छन् । प्रायः भएका अध्ययनहरू पनि प्रतिशत प्रणालीमा आधारित रहेर गरिएका मात्र रहेका छन् । यो अध्ययन भोजपुर जिल्ला रामप्रसादराई गाउँपालिका वडा नं. ५ र ६ मा रहेका माध्यमिक विद्यालयहरूको SEE नतिजा

विश्लेषणमा लेटर ग्रेडीड प्रणालीअनुसार गरिएको पहिलो अध्ययन हो । कक्षा १० (SEE) को लेटर ग्रेडीड प्रणाली तालिका १ मा प्रस्तुत गरिए बमोजिम नौ तहमा व्यवस्था गरिएको छ ।

तालिका नं.१ नेपालमा लेटर ग्रेडीड प्रणाली

क्र.स	उपलब्धि प्रतिशत	स्तरीकृत अङ्क	अक्षरमा उपलब्धिस्तर	उपलब्धिस्तरको व्याख्या
१.	९० र सो भन्दा माथि	४.०	A+	सर्वोत्तम (Outstanding)
२.	८० र सो भन्दा माथि ९० भन्दा कम	३.६	A	अत्युत्तम (Excellence)
३.	७० र सो भन्दा माथि ८० भन्दा कम	३.२	B ⁺	उत्कृष्ट (Very good)
४.	६० र सो भन्दा माथि ७० भन्दा कम	२.८	B	उत्तम (Good)
५.	५० र सो भन्दा माथि ६० भन्दा कम	४.०	C+	सन्तोषजनक (Satisfactory)
६.	४० र सो भन्दा माथि ५० भन्दा कम	२.४	C	ग्राह्य (Acceptable)
७.	३५ र सो भन्दा माथि ४० भन्दा कम	२.०	D	आधारभूत (Basic)
८.	३५ भन्दा कम	१.६	NG	(Not graded)

स्रोत: पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, २०७१ ।

व्यवहारिक साहित्यको समीक्षा

धेरै अध्ययनहरूले देखाए अनुसार विद्यार्थीको सामाजिक तथा जनसाङ्ख्यिक पक्षहरू र तिनीहरूको शैक्षिक उपलब्धि बीच पर्याप्त सम्बन्ध रहेको छ भन्ने कुरामा दावी गर्दछन् (Casanova et.al., 2005) । विद्यार्थीको सिकाई र उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने एउटा महत्त्वपूर्ण सामाजिक जनसाङ्ख्यिक विशेषता भनेको उमेर हो (Baba et.al., 2013) । तथापि केही अनुसन्धानले विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धिमा उमेरको कम प्रभाव पार्दछ भन्ने तथ्य अगाडि सारेका छन् (Momanyi et.al., 2015) । त्यस्तै गरी केही शिक्षाविदहरूले विद्यार्थीको कार्य सम्पदनमा लिङ्गले पनि प्रभाव पार्दछ भन्ने तर्क राख्दछन् (Keith et.al., 2006) । तर सिकाई तथा शैक्षिक उपलब्धिमा लिङ्गले कुनै असर गर्दैन (Kaur et.al., 2010) । त्यस्तै गरी उमेर र लिङ्गका अतिरिक्त विद्यार्थीहरूको शैक्षिक उपलब्धिमा जातीयताले असर पार्दछ (Jobbis, 2014) । विद्यालयको प्रकारले समेत विद्यार्थीको उपलब्धिमा असर पार्दछ (Thapa, 2015) । यद्यपि Harry ले विद्यालयको प्रकारले विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धिमा कुनै सम्बन्ध नराख्ने तर्क गर्दछन् । यस अध्ययनले व्यक्त गरेको विचारहरू जस्तै लिङ्ग उमेर जातीयता विद्यालयको प्रकार आदिले विद्यार्थीहरूको उपलब्धिमा कस्तो प्रभाव पार्दछन् भन्ने कुराको परीक्षण गर्दछ ।

नेपालमा कक्षा १० लाई विद्यालय परीक्षा SEE बराबर मानिन्छ । जुन पहिले विद्यालय छाड्ने परीक्षा SLC भनेर चिनिन्थो । यो वर्षमा एक पटक सञ्चालन कुनै राष्ट्रिय परीक्षा प्रणाली हो । यो सरकारले सन् १९३४ देखी सञ्चालन गर्दै आएको छ (NEB, 2020) । भट्टका (२००५) का अनुसार शिक्षाको अन्तिम उत्पादन र सार्वजनिक र नीति दुवै संस्थाको गुणस्तर मूल्याङ्कनका लागि महत्त्वपूर्ण मानक मानिन्छ । त्यस्तै गरी माथिल्लो कक्षामा भर्ना हुनका लागि तथा सरकारी क्षेत्रमा काम गर्न र भविष्यको व्यवसायिक विकासका लागि यो परीक्षा उत्तिर्ण हुनु जरुरी हुन्छ (Mathema & Bista, 2006) । यसका अतिरिक्त SEE नतिजाले निर्णयकर्ता, नीति निर्माताहरू, कर्मचारीहरू कार्यान्वयन गर्ने तहहरू र विद्यालय स्तरका सरोकार- वालाहरूलाई पहिलानै निर्दिष्ट शैक्षिक दृष्टिकोणहरूमा पुर्नविचार गर्न प्रभाव पार्दछ (Singh, 2004) । SEE नतिजाले सरकार योजनाकार, शिक्षक अभिभावक, आदिको यस प्रति चासो आकर्षित गर्नुका साथै विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धिलाई लिएर सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई चिन्तित बनाएको छ (Chapagain, 2021) । विद्यार्थीहरूको शैक्षिक उपलब्धिको विश्वव्यापी सत्रदभलाई हेर्दा विद्यार्थीको शैक्षिक सफलतालाई विभिन्न चरहरूले प्रभाव पार्दछ । यस्ता चरहरूमा विशेष गरी विद्यालयको शैक्षिक वातावरण र शिक्षकसँग जोडिएका तत्त्वहरूलाई प्रमुख पक्ष मानेको छ (Chapagain, 2021) । यसका अतिरिक्त विद्यार्थीहरूको

सामाजिक आर्थिक पक्षले प्रभाव पार्दछ भन्ने तर्क एकथरी विद्वानहरूको तर्क रहेको छ (Hair, et.al, 2015) । यसबाट के प्रष्ट हुन्छ भन्ने विद्यार्थीहरूको शैक्षिक उपलब्धिलाई अभिभावक, विद्यालय र विद्यार्थी सम्बन्धि कारकहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ भन्ने विश्वव्यापी मान्यता रहेको देखिन्छ ।

नेपालमा SEE परीक्षाको परिणाम त्यति सन्तोषजनक छैन । शिक्षकहरू राजनीतिक दलमा संलग्न रहेको कारण उनीहरू विद्यालयमा गर्ने आधारभूत कर्तव्यबाट टाढा रहेका छन् भने विद्यार्थीहरू सहित शिक्षकहरू पनि राजनीतिक आन्दोलनमा सहभागी हुने भएकाले नेपालको माध्यमिक शिक्षाको गुणस्तर खस्केको छ (Adhikari & kafle, 2023) । यस्ता विभिन्न प्रमाणहरूका आधारमा नेपालको SEE को नतिजा विश्लेषण गर्न आधार वा मार्गदर्शन प्रदान गर्दछन् ।

अध्ययनविधि

गुणात्मक अनुसन्धान पद्धतिमा आधारित अध्ययनमा तथ्याङ्क साङ्ख्यिक रहेको छ । सङ्ख्यात्मक विश्लेषणले परीक्षाफलको सङ्ख्यात्मक तथ्याङ्कलाई समेट्दछ । जसमा औषत, प्रतिशत, मध्यक र मध्यिकाजस्ता विषय उपकरणहरू पर्दछन् । सङ्ख्यात्मक तथा गुणात्मक विधिको प्रयोगका साथै अनुसन्धान कार्यमा प्राथमिकका साथै द्वितीयक स्रोतहरूको बढी प्रयोग गरी अध्ययन कार्य गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनको प्रभावकारी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नका लागि अर्धसंरचित प्रश्नावलीको प्रयोग गरी व्यक्तिगत अन्तरवार्ता, भेटघाट, छलफल गरी तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य गरिएको छ । साथै सम्बन्धित विद्यालयका प्रधानाध्यापकलाई भेट गरी विगत ३ वर्षको SEE नतिजाको ग्रेडसीट सङ्कलन गरिएको छ । यस अनुसन्धानसँग सम्बन्धित पुस्तकहरू, पत्रिकाहरू, लेखहरू, थिसिसहरू र प्रतिवेदनहरूको अध्ययन र प्रयोग गरी अनुसन्धानलाई अन्तिम निष्कर्षमा पुऱ्याइएको छ ।

नतिजा विश्लेषण

यस अध्ययनको नतिजाले भोजपुर जिल्ला रामप्रसादराई गाउँपालिका वडा नं. ५ मा २०७७, २०७८ र २०७९ मा श्री बेहेरेश्वर मा. वि. को माध्यमिक शिक्षा परीक्षा SEE नतिजाको तुलनात्मक विश्लेषणलाई सङ्क्षेपमा प्रस्तुत गरेको छ । त्यसै गरी लिङ्गगत, जातिगत सहित प्रत्येक विषयको प्राप्त भएको विवरणको विश्लेषणमा यो अध्ययनले ध्यानकेन्द्रित गरेको छ । साथै राम्रो र नराम्रो स्तरको परिणामलाई समेत तलका सन्दर्भमा विश्लेषण गरिएको छ ।

लिङ्गगत र जातिगत वर्गीकरण

यस खण्डमा श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङमा विगत तीन वर्षको SEE परीक्षामा सहभागी विद्यार्थीहरूको स्तर र प्रवृत्तिलाई वर्णनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं २ श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको लिङ्गगत वर्गीकरण

लिङ्ग	वर्ष					
	२०७७		२०७८		२०७९	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
छात्र	१२	५०	७	४३.७५	८	३२
छात्रा	१२	५०	९	५६.२५	१७	६८
जम्मा	२४	१००	१६	१००	२५	१००

तालिका नं २ ले श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङमा २०७७, २०७८, २०७९ को SEE परीक्षामा सहभागी विद्यार्थीहरूको लिङ्गगत विवरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ । जसअनुसार २०७७ सालमा जम्मा २४ जना विद्यार्थीहरूमा

१२ जना (५०%) छात्र र १२ जना छात्रा (५०%) रहेका छन् भने २०७८ सालमा जम्मा १६ जना विद्यार्थीहरूमा ७ जना (४३.७५%) छात्र र ९ जना छात्रा (५६.२५%) रहेका छन् । त्यस्तै गरी २०७९ सालमा जम्मा २५ जना विद्यार्थीहरूमा ८ जना (३२%) छात्र र १७ जना केटी (६८%) रहेको पाइयो । यसरी SEE परीक्षामा सहभागी विद्यार्थीहरू मध्ये छात्राको सङ्ख्या बढेको देखिन्छ भने छात्रको सङ्ख्या घटेको पाइन्छ ।

तालिका नं ३ श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको जातिगत वर्गीकरण

जाति	२०७७		२०७८		२०७९	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
ब्रह्मण/क्षेत्री	९	३७.५	६	३७.५	१५	६०.०
जनजाति	११	४८.५	६	३७.५	९	३६.०
दलित	४	१६.७	४	२५	१	४.०
	२४	१००	१६	१००	२५	१००

तालिका नं ३ ले श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको जातिगत वर्गीकरणमा क्षेत्री बाहुन, जनजाति (नेवार, तामाङ राई) र दलितहरू प्रत्येक वर्षको SEE परीक्षामा सहभागी रहेको पाइयो । जसमध्ये २०७९ को SEE मा क्षेत्री बाहुन सबैभन्दा बढी (६० प्रतिशत) सहभागी भएका थिए । त्यस्तै गरी २०७७ को SEE मा जनजातिको सहभागीता सबैभन्दा बढी (४५.८ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ भने दलितको सहभागीता ज्यादै न्युन रहेको पाइयो । यस विद्यालयमा अन्य जातजाति भन्दा बाहुन/क्षेत्रीको SEE मा सहभागीता तुलनात्मक रूपले उच्च देखिएको छ । जसबाट अन्य जातजातिले माध्यमिक शिक्षा पूरा गर्नु अगाडि नै विद्यालय छोडने गरेको अनुमान लगाउन सकिन्छ ।

वर्गीकृत नतिजा विश्लेषण

यस विद्यालयको SEE मा सहभागी विद्यार्थीहरूको शैक्षिक उपलब्धिलाई विद्यालयगत, लिङ्गगत, जात/जातिगत र परीक्षा वर्षगत आधारमा क्रमश तालिका ४-६ सम्म वर्णनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ४ श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर, २०७७

नतिजा जिपिए	विद्यार्थी सङ्ख्या	प्रतिशत
०.०-२.३९ कमजोर	०	०
२.०४०-३.०९९ राम्रो	२४	१००
४.०० उत्तम	०	०
जम्मा	२४	१००

तालिका नं ४ अनुसार वि.सं २०७७ सालमा श्री बेहेरेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङको नतिजा राम्रो नै देखिन्छ । जम्मा २४ जना विद्यार्थीहरूले परीक्षा दिएकोमा शतप्रतिशत विद्यार्थीहरूले २.४०-३.९९ बीचको जि. पि.ए. ल्याएर पास गरेका छन् । यद्यपि कुनैपनि विद्यार्थीले ४.०० जि.पि.ए. भने ल्याएका छैनन् । यसरी २०७७ सालमा विद्यालयमा कोभिड-१९ का कारण प्रश्ननिर्माण देखि परीक्षा सञ्चालन र उत्तरपुस्तिका परीक्षण सम्बन्धित विद्यालय तहमै भएकोले धेरैजसो विद्यार्थीहरूको राम्रो नतिजा आएको देखिन्छ ।

तालिका नं ५ श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर, २०७८

नतिजा जिपिए	विद्यार्थी सङ्ख्या	प्रतिशत
०.०-२.३९ कमजोर	१५	९३.७५
२.०४०-३.०९९ राम्रो	१	६.२५
४.०० उत्तम	०	०
जम्मा	१६	१००

तालिका नं ५ मा वि.सं २०७८ सालको श्री बेहेरेश्वर मा.वि.मानेभञ्ज्याङको नतिजालाई प्रस्तुत गरिएको छ । जसअनुसार समग्रमा श्री बेहेरेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङको नतिजा कमजोर देखिन्छ । जम्मा १६ जना विद्यार्थीहरूले परीक्षा दिएकोमा १५ जना (९३.७५%) विद्यार्थीहरूले २.३९ भन्दा मूनि जि. पि.ए. ल्याएर पास गरेका छन् भने १ जना (६.२५%) विद्यार्थीले २.४०-३.९९ बीचको जि.पि.ए. ल्याएका छन । तर कुनैपनि विद्यार्थीले ४.०० जि.पि.ए. भने ल्याएका छैनन् ।

तालिका नं ६ श्री बेहेरेश्वर मा. वि.मानेभञ्ज्याङको विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर, २०७९

नतिजा जिपिए	विद्यार्थी सङ्ख्या	प्रतिशत
०.०-२.३९ कमजोर	१९	७६
२.०४०-३.०९९ राम्रो	६	२४
४.०० उत्तम	०	०
जम्मा	२५	१००

तालिका नं ६ मा वि.सं २०७९ सालको श्री बेहेरेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङको नतिजालाई प्रस्तुत गरिएको छ । जस मध्ये बेहेरेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङमा जम्मा २५ जना विद्यार्थीहरूले परीक्षा दिएकोमा १९ जना (७६%) विद्यार्थीहरूले २.३९ भन्दा मूनि जि. पि.ए. ल्याएर पास गरेका छन् भने ६ जना (२४%) विद्यार्थीहरूले २.४०-३.९९ बीचको जि.पि.ए. ल्याएका छन । तर कुनैपनि विद्यार्थीले ४.०० जि.पि.ए. भने ल्याएका छैनन् ।

यसरी विद्यालयको नतिजा कमजोर हुनुका पछाडि विद्यार्थीहरूले मोवाइल फोनको अत्याधिक प्रयोग गर्नु, विद्यार्थीमा अध्ययन गर्ने बानी हट्नु, सिकाइमा नविनतम प्रविधिको प्रयोग नहुनु, उत्तरपुस्तिका परीक्षणमा लापारबाही हुनु, योग्य र सक्षम व्यक्तिबाट कपि परीक्षण नहुनु, SEE परीक्षासँग विद्यार्थी डराउनु, शिक्षण पेशाप्रति नकारात्मक धारणाको विकास हुनु साथै विषयगत शिक्षकको व्यवस्था नभएको कारण नतिजामा कमजोरी देखिएको कुरा उत्तरदाताहरूले बताएका छन् । यद्यपि आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण गर्ने, परीक्षा सञ्चालनको लागि home center को व्यवस्था गर्ने, नियमित अनुगमन र सुपरीवेक्षणको व्यवस्था गर्ने, अतिरिक्त कक्षाको व्यवस्था गर्ने, प्रश्नपत्रको स्तरीयता, परीक्षा प्रणाली तथा मूल्याङ्कन पद्धति व्यवस्थित हुनुपर्ने, स्थानीय तहले मुख्य गरी गणित, विज्ञान र अङ्ग्रेजी विषयमा अतिरिक्त कक्षाको व्यवस्था गर्नुपर्ने, विद्यार्थीलाई दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सरकारी विद्यालयमा अनिवार्य अतिरिक्त कक्षाको व्यवस्था गर्न सकेमा नतिजामा सुधार हुनुका अतिरिक्त माध्यमिक शिक्षाको गुणस्तरमा समेत सुधार हुने अपेक्षा उत्तरदाताको सुझावबाट प्रष्ट हन्छ ।

विषयगत रूपमा विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर

श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको विगत तीन वर्षको SEE नतिजाको विषयगत विश्लेषणलाई वर्षगत आधारमा तल उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं ७ विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर, २०७७

विषय	कोड नं	A to A+	B to B+	C to C+	D to D+	E
अङ्ग्रेजी	१०१	२२	२			
नेपाली	१०६	२३	१			
गणित	१०९				२२	२
विज्ञान	१११	२२	२			
सामाजिक	१२३	२३	१			
स्वास्थ्य जनसङ्ख्या र वातावरण	१३३	२३	१			
ऐ. अर्थशास्त्र	२४३			३	१७	४
ऐ. शिक्षा	३०६	२२	२			

तालिका नं ७ मा श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको शैक्षिक वर्ष २०७७ को विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर प्रस्तुत गरिएको छ । विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धि हेर्दा गणित विषयको नतिजा एकदमै कमजोर

रहेको देखिन्छ । गणित बाहेक अन्य मुख्य विषय (नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान र सामाजिक) हरूको जि.पि.ए. २.४०-४.०० को बीचमा रहेकोले नतिजा राम्रो देखिन्छ भने अन्य केही विषयहरूको जि.पि.ए. २.४० भन्दा तल रहेको छ । नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान र सामाजिक विषयहरूमा विद्यार्थीहरूले A देखि A+ र B देखि B+ ग्रेड ल्याएका छन । यद्यपि अन्य विषयको भन्दा नेपालीको नतिजा राम्रो रहेको छ । गणित र ऐच्छिक अर्थशास्त्र विषयहरूमा C देखि E सम्मको ग्रेड देखिन्छ । सबैभन्दा कमजोर नतिजा गणित विषयको देखिन्छ किनभने धेरै विद्यार्थीहरूको ग्रेड E रहेको छ ।

तालिका नं ८ विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर, २०७८

विषय	कोड नं	A to A+	B to B+	C to C+	D to D+	E
अङ्ग्रेजी	१०१	५	११			
नेपाली	१०६	७	९			
गणित	१०९				३	१३
विज्ञान	१११	५	११			
सामाजिक	१२३	१६				
स्वास्थ्य जनसङ्ख्या र वातावरण	१३३	७	९			
ऐ. अर्थशास्त्र	२४३				९	७
ऐ. शिक्षा	३०६	७	९			

तालिका नं ८ मा श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको शैक्षिक बर्ष २०७८ को विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर प्रस्तुत गरिएको छ । गणित बाहेक अन्य मुख्य विषय (नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान र सामाजिक) हरूको जि.पि.ए. २.४०-४.०० को बीचमा रहेकोले नतिजा राम्रो देखिन्छ भने अन्य केही विषयहरूको जि.पि.ए. २.४० भन्दा तल रहेको छ । नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान र सामाजिक आदि विषयहरूमा विद्यार्थीहरूले A देखि A+ र B देखि B+ ग्रेड ल्याएका छन । यद्यपि अन्य विषयको भन्दा सामाजिकको नतिजा राम्रो रहेको छ । गणित र ऐच्छिक अर्थशास्त्र विषयहरूमा C देखि E सम्मको ग्रेड देखिन्छ । सबैभन्दा कमजोर नतिजा गणित विषयको देखिन्छ किनभने धेरै विद्यार्थीहरूको ग्रेड E रहेको छ । विद्यार्थी निक्रियता, पढ्ने बानी हट्नु, लगनशीलताको अभाव र अभ्यासको कमिका कारण नतिजा कमजोर देखिएको छ ।

तालिका नं ९ विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर, २०७९

विषय	कोड नं	A to A+	B to B+	C to C+	D to D+	E
अङ्ग्रेजी	१०१	२५				
नेपाली	१०६	२५				
गणित	१०९			१५	८	२
विज्ञान	१११	२५				
सामाजिक	१२३	२५				
स्वास्थ्य जनसङ्ख्या र वातावरण	१३३	२५				
ऐ. अर्थशास्त्र	२४३				१८	७
ऐ. शिक्षा	३०६	२५				

तालिका नं ९ मा श्री बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको शैक्षिक बर्ष २०७९ को विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर प्रस्तुत गरिएको छ । विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धि हेर्दा गणित विषयको नतिजा ज्यादै कमजोर रहेको देखिन्छ । गणित बाहेक अन्य मुख्य विषय (नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान र सामाजिक) हरूको जि.पि.ए. २.४०-४.०० को

बीचमा रहेकोले नतिजा राम्रो देखिन्छ भने अन्य केही विषयहरूको जि.पि.ए. २.४ भन्दा तल रहेको छ । नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान र सामाजिक आदि विषयहरूमा विद्यार्थीहरूले A देखि A+ ग्रेड ल्याएका कारण नतिजा उत्कृष्ट रहेको छ । सबैभन्दा कमजोर नतिजा गणित र ऐच्छिक अर्थशास्त्र विषयको देखिन्छ किनभने धेरै विद्यार्थीहरूको ग्रेड E रहेको छ । यद्यपि, बेहेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको अन्य शैक्षिक बर्ष भन्दा २०७९ मा गणित र ऐच्छिक अर्थशास्त्र विषय बाहेकको नतिजा सुधार भएको देखिन्छ । जसबाट त्यस विद्यालयमा विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धि र शिक्षाको गुणस्तरमा समेत सुधार भएको देखिन्छ ।

प्रस्तुत अध्ययनका क्रममा उत्तरदाताबाट प्राप्त विवरणलाई आधार मान्दा गणित विषयमा विद्यार्थीहरूको उपलब्धिस्तर कमजोर हुनुका कारणहरूमा तल्लो तहमा वेश नहुनु, प्रयाप्त अभ्यास नहुनु, विद्यालयले अतिरिक्त कक्षाका लागि चासो नदिनु, शिक्षक र अभिभावकको चासो कम हुनु, विद्यार्थीमा पढाइप्रति नैराश्यता, अनुगमन र सुपरिवेक्षणको कमि, दण्ड र पुरस्कारको व्यवस्था नहुनु, विद्यार्थीको लगनशीलतामा कमी, विषयगत योग्य र दक्ष शिक्षकको अभाव, घरपरिवारको वातावरण, विद्यार्थीको निष्कृत्यता, तालिमको अभाव साथै विद्यार्थीहरूमा समस्या समाधान गर्ने क्षमताको कमी जस्ता कुराहरू उत्तरदाताले जवाफमा दिएका छन् ।

जात जातिगत उपलब्धि वर्गीकरण

तालिका नं १० जातजातिअनुसारको नतिजा विश्लेषण, २०७७

नतिजा जिपिए		
	०.०-२.३९ कमजोर	२.०४०-३.०९९ राम्रो
ब्रह्मण/क्षेत्री	६	०
जनजाति	६	०
दलित	३	१
जम्मा	१५	१

तालिका नं १० मा श्री बेहेश्वर मा.वि.मानेभञ्ज्याङको जातजातिअनुसारको नतिजा विश्लेषण प्रस्तुत गरिएको छ । २०७७ सालमा श्री बेहेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङमा सम्पूर्ण जातजातिको नतिजा सन्तोषजनक देखिन्छ । जसमा नतिजा २.४० – ३.९९ बीचको (जि.पि.ए) अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं ११ जातजातिअनुसारको नतिजा विश्लेषण, २०७८

तालिका नं ११ मा श्री बेहेश्वर मा.वि.मानेभञ्ज्याङको २०७८ शैक्षिक बर्षको जातजातिअनुसारको नतिजालाई विश्लेषण गरिएको छ । २०७८ सालको शैक्षिक बर्षमा श्री बेहेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङको क्षेत्री/ब्राह्मण र जनजाति नतिजा सबैभन्दा कमजोर रहेको छ ।

तालिका नं १२ जातजातिअनुसारको नतिजा विश्लेषण, २०७९

नतिजा जिपिए		
	०.०-२.३९ कमजोर	२.०४०-३.०९९ राम्रो
ब्रह्मण/क्षेत्री	११	४
जनजाति	७	२
दलित	१	०
जम्मा	१९	६

तालिका नं १२ मा श्री बेहेरेश्वर मा.वि., मानेभञ्ज्याङको जातजातिअनुसारको नतिजालाई प्रस्तुत गरिएको छ । वि. सं २०७९ सालमा श्री बेहेरेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङको नतिजा ०.० – २.३९ बीचको जि.पि.ए.अनुसार क्षेत्री/ब्राह्मण ११ जना, जनजाति ७ जना र दलित १ जना रहेको छ । जम्मा १९ जना विद्यार्थीहरूमा सबैभन्दा बढि क्षेत्री/ब्राह्मण जातिको नतिजा कमजोर र सबैभन्दा कम दलित जातिको देखिएको छ । नतिजा २.४० – ३.९९ बीचको जि.पि.ए.अनुसार क्षेत्री/ब्राह्मण ४ जना, जनजाति २ जना, दलित ० जना र अन्य ० रहेकोमा सबैभन्दा राम्रो नतिजा क्षेत्री/ब्राह्मण जातिको रहेको छ ।

लिङ्गगत उपलब्धि वर्गीकरण

तालिका नं १३ लिङ्गअनुसारको नतिजा विश्लेषण, २०७७, २०७८ र २०७९

शैक्षिकवर्ष २०७७ बेहेरेश्वर मा वि		
लिङ्ग	०.०-२.३९ कमजोर	२.०४०-३.०९९ राम्रो
छात्र	०	११
छात्रा	०	१३
जम्मा	०	२४
शैक्षिकवर्ष २०७८		
छात्र	६	१
छात्रा	९	०
जम्मा	१५	१
शैक्षिकवर्ष २०७९		
छात्र	७	३
छात्रा	१२	३
जम्मा	१९	६

तालिका नं १३ मा श्री बेहेरेश्वर मा.वि को लिङ्गअनुसारको नतिजा विश्लेषणलाई प्रस्तुत गरिएको छ । जसअनुसार सबै शैक्षिक वर्षको SEE नतिजामा लैङ्गिक भिन्नता नरहेको पाइयो । यसबाट यस विद्यालयको SEE नतिजामा लैङ्गिक प्रभाव नपरेको कुरा प्रष्ट भएको छ ।

निष्कर्ष

रामप्रसादलाई गाउँपालिका वडा नं. ५ मा रहेको श्री बेहेरेश्वर माध्यमिक विद्यालयको शैक्षिक वर्ष २०७७, २०७८ र २०७९ मा कक्षा १० को SEE परीक्षाको नतिजालाई आधार मानि विद्यार्थीहरूको शैक्षिक उपलब्धि र समग्र शिक्षाको गुणस्तर मापन गर्ने उद्देश्यमा यो अध्ययन केन्द्रित गरिएको छ । यस अध्ययनले SEE को नतिजाका आधारमा विद्यार्थीहरूको शैक्षिक उपलब्धिको यर्थाथ विवरण प्रस्तुत गरी नेपालको शैक्षिक गुणस्तरको वर्णनात्मक र अनुमानित विवरण उपलब्ध गराउने प्रयाससमेत गरेको छ । अध्ययनले विशेष गरी लिङ्गगत, जातिगत, विषयगत आधारमा SEE को नतिजा विश्लेषण निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :-

१. सबै शैक्षिक वर्षहरूको SEE नतिजामा लैङ्गिक भिन्नता नरहेको पाइयो । यसबाट विद्यालयको SEE नतिजामा लैङ्गिक प्रभाव नपरेको कुरा प्रष्ट भएको छ ।
२. वि.सं २०७७ सालमा श्री बेहेरेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङमा सम्पूर्ण जातजातिहरूको नतिजा सन्तोषजनक देखिन्छ ।
३. वि.सं २०७८ सालको शैक्षिक वर्षमा श्री बेहेरेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङको क्षेत्री/ब्राह्मण र जनजाति नतिजा सबैभन्दा कमजोर रहेको छ ।

४. वि.सं २०७९ सालमा पनि श्री बेहेरेश्वर मा.वि. मानेभञ्ज्याङको नतिजा सबैभन्दा कमजोर नतिजा क्षेत्री/ब्राह्मण र जनजातिको रहेको छ ।
५. वि.सं २०७७ सालमा विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धि हेर्दा गणित विषयको नतिजा एकदमै कमजोर रहेको छ भने अन्य विषयहरूको भन्दा नेपालीको नतिजा सबैभन्दा राम्रो रहेको छ ।
६. वि.सं २०७८ सालमा गणित बाहेक अन्य मुख्य विषय (नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान र सामाजिक) हरूको जि.पि.ए. २.४०-४.०० को बीचमा रहेकोले नतिजा राम्रो देखिन्छ भने अन्य केही विषयहरूको जि.पि.ए. २.४० भन्दा तल रहेको पाइयो
७. वि.सं २०७९ सालमा विषयगत विद्यार्थीहरूको उपलब्धि हेर्दा गणित विषयको नतिजा ज्यादै कमजोर रहेको देखिन्छ । गणित बाहेक अन्य मुख्य विषय (नेपाली, अङ्ग्रेजी, विज्ञान र सामाजिक) हरूको जि.पि.ए. २.४०-४.०० को बीचमा रहेकोले नतिजा राम्रै देखिन्छ । सबैभन्दा कमजोर नतिजा गणित र ऐच्छिक अर्थशास्त्र विषयको देखिन्छ । यद्यपि, बेहेरेश्वर मा. वि. मानेभञ्ज्याङको अन्य शैक्षिक वर्ष भन्दा २०७९ मा गणित र ऐच्छिक अर्थशास्त्र विषय बाहेकको नतिजा सुधार भएको देखिन्छ । जसबाट त्यस विद्यालयमा विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धि र शिक्षाको गुणस्तरमा समेत सुधार भएको देखिन्छ ।

अध्ययनले विद्यालयको शैक्षिक वर्ष २०७७ को SEE नतिजा सन्तोषजनक देखाएको छ । यो शैक्षिक वर्षमा कोभिड -१९ को महामारी रहेकाले सो वर्षको SEE परीक्षा प्रणाली, प्रश्ननिर्माण र उत्तरपुस्तिका परीक्षण समेत विद्यालय आफैले निर्धारण गरी अड्क मात्र केन्द्रमा पठाएका कारण नतिजा सन्तोषजनक रहन गएको पाईन्छ । यद्यपी अन्य शैक्षिक (२०७८ र २०७९) वर्षको नतिजा भने कमजोर नै रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी सबै शैक्षिक वर्षमा अन्य विषय भन्दा गणित र ऐच्छिक अर्थशास्त्र विषयको नतिजा निकै कमजोर रहेको अध्ययनको निष्कर्ष छ । तर विद्यार्थीहरूको लिङ्ग, जातीयता आदिले विद्यार्थीको नतिजालाई कुनै प्रभाव नपारेको अध्ययनको निष्कर्ष प्राप्त हुन्छ ।

सुझाव

अध्ययनको निष्कर्षका आधारमा रामप्रसादलाई गाउँपालिकाअन्तर्गतका विद्यालयहरू, शिक्षकहरू, कर्मचारीहरू विद्यार्थीहरू, नीति निर्माताहरू जनप्रतिनिधिहरू लगाएत शिक्षा क्षेत्रमा सरोकार राख्ने व्यक्ति, संघसंस्थाहरूलाई विद्यालयको सिकाई उपलब्धि र शिक्षाको गुणस्तर कायम राख्न निम्न सुझाव व्यक्त गर्नसकिन्छ :

- क. कक्षा १० को SEE परीक्षाको नतिजामा अपेक्षित सुधार गर्न परीक्षा प्रणालीसम्बन्धी नीति परिमार्जन गरी मूल्याङ्कनका सम्पूर्ण पक्षको अधिकार विद्यालयलाई प्रदान गरिनु पर्दछ ।
- ख. विद्यालय तथा गाउँपालिकास्तरबाट विद्यालयमा आवश्यक स्रोतअनुसारका शैक्षणिक योजना बनाई उक्त योजनाका आधारमा शिक्षण विधि, सामाग्री, र मूल्याङ्कनमा जोड दिनुपर्दछ ।
- ग. गाउँपालिका तथा विद्यालय प्रशासनले शिक्षकहरूको कक्षा शिक्षण गतिविधि र कक्षाको प्रस्तुति पाठ्यक्रम, पाठपुस्तक र शैक्षिकअनुसारको एकरूपता भए नभएको सुपरिवेक्षण गर्नुपर्दछ ।
- घ. शिक्षण सिकाई क्रियाकलापलाई खोजमुखी तथा अनुसन्धानमुखी बनाई शिक्षण गर्न सकेको खण्डमा कमजोर नतिजालाई सुधार गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।
- ङ. रामप्रसादलाई गाउँपालिकाको श्री बेहेरेश्वर माध्यमिक विद्यालयमा गणित तथा अर्थशास्त्र विषयको नतिजा कमजोर देखिएकाले समग्र नतिजा सुधार गर्न गणित शिक्षकहरूलाई आवश्यक शिक्षण विधि अवलम्बन गर्न र लेखन रणनीति अनुसरण गर्न आवश्यक तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।
- च. सिकाईमा (Information CommuniCation and TeChnology) को प्रयोगमा जोड दिनु जरुरी छ ।

छ. शिक्षा मन्त्रालय तथा स्थानीय पालिकाहरूले विषय शिक्षकहरूलाई आफ्ना विद्यार्थीहरूको समग्र जिपिए वा लेटर ग्रेडीडमा सुधार गर्न उत्प्रेरित गर्ने प्रोत्साहन नीति तर्जुमा गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

- कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिको कार्यालय, (२०७६), नतिजा विश्लेषण संक्षिप्त प्रतिवेदन, काठमाण्डौ ।
गैंडाकोट नगरपालिकाको कार्यालय, (२०७९), नतिजा विश्लेषण प्रतिवेदन, नवलपरासी ।
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, (२०७६), विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सानोठिमी ।
शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, (२०७८), शैक्षिक सूचना केन्द्र, सिंहदरवार, काठमाण्डौ । शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र, (वि.सं. २०७६), विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण २०७६, कक्षा ५, सन्धिखर्क प्रतिवेदन, सानोठिमी, भक्तपुर ।
- Baba, I., Aliata M. I., & PatriC, B. A. (2013). DemographiC FaCtors and Students' ACAdemiC AChievement in Tertiary Institutions in Ghana: A study of Wa PolyteChniC. *Journal of EduCation and PraCtiCe*,4(20),76-80. <https://www.iiste.org/Journals/index.php/JEP/artiCle/view/7903>
- Batala, K.B. (2004). *Validation of the SLC examination*. An Unpublished M.Ed. Thesis. Kathmandu: T.U.
- Bhatta, S. D. (2004). A DesCriptive Analysis of the Disparities in SChool PerformanCe in the SLC Exams. SLC Study Report # 1. Kathmandu, Nepal: The EduCation SeCtor Advisory Team, Ministry of EduCation and Sports
- Bowles, S. & Gintis, H. (2002). SChooling in Capitalist AmeriCa Revisited. *SoCiology of EduCation*, 75(1), 1-18. 10.2307/3090251
- Bourdieu, P. (1973). Cultural ReproduCtion and SoCial ReproduCtion. In R. Brown (Ed.) *Knowledge, EduCation, and Cultural Change*,56-68. <https://edu301s2011.files.wordpress.com/2011/02/Cultural-reproduCtion-and-soCial-reproduCtion.pdf>
- Casanova F. P., Linares, M. C. G, Torre, M. J. & Carpio, M. (2005). InfluenCe of family and soCio-demographiC variables on students with low aCademiC aChievement. *Journal of EduCational PsyChology*, 25(4), 423- 435. doi.org/10.1080/01443410500041888
- CERID, (1996). *SLC examination in Nepal*. Kathmandu: T.U.
- Chandra Kafle, S., & Adhikari, B. (2023). *PerformanCe Analysis of Students in Nawalparasi Based on SEE Results in 2078 BS*. 2, 1–14. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7578975>
- Chapagain, Y. (2021). *SChool student aCademiC performanCe in Nepal: An analysis using the SChool EduCation Exam (SEE) results*. *International Journal on Studies in EduCation (IJonSE)*, 3(1), 22- 36.
- Dixit, S. (2019). *SEEing through SEE Results*. Setopati.<https://en.setopati.com/view149213>
- DeutsCh, M. (1967). *The Disadvantaged Child*. New York: BasiC Books.
- Dillon, J. (2017). The importanCe of student performanCe in eduCation. *EduCational ResearCh and Reviews*, 12(4), 173-179.
- Fuller, B. (1986). Raising SChool Quality in Developing Countries: What Investments Boost Learning. The World Bank. <https://eric.ed.gov/?id=ED296920>
- Gottfried, A. E., Fleming, J. S., & Gottfried, A. W. (2015). A review of the role of parental involvement in eduCation. *EduCational PsyChology Review*, 27(1), 1-24.
- Hair, N. L., Hanson, J. L., Wolfe, B. L., & Pollak, S. D. (2015). AssoCiation of Child poverty, brain development, and aCademiC aChievement. *JAMA PediatriCs*, 169(1), 22–29. <https://jamanetwork.com/journals/jamapediatriCs/fullartiCle/2381542>.

- Harry, L. (2016). The Effects of School Type on Academic Performance-Evidence from the Secondary Entrance Assessment Exam in Trinidad. ERIC. <https://eric.ed.gov/?id=ED586316>
- Jobbins, D. (2014 MarCh 28). Ethnicity has the greatest impact on degree grades: Report. UniversityWorldNews.<https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20140329102323216#:~:text=The%20analysis%20shows%20a%20significant,tuition%20fees%20from%202012%2D13.#:~:text=The%20analysis%20shows%20a%20significant,tuition%20fees%20from%202012%2D13>.
- Kaur, K., Chung, H. T. & Lee, N. (2010) Correlates of Academic Achievement for Master of Education Students at Open University Malaysia. [Paper Presentation]. 6th Pan-Commonwealth Forum on Open Learning, 24th-28th November 2010, Kochi, India. <http://eprints.oum.edu.my/480/>
- Keith, P. M., Byerly, C., FloerChinger, H., Pence, E. & Thornberg, E. (2006). Deficit and resilience perspectives on performance and campus comfort of adult students. *College Student Journal*, 40 (3), 546- 556.https://pdfs.semanticscholar.org/9a7e/1be9f2fc9468557ddde26a4b9bd9c019588pdf?_ga=2.40394858.954059579.1599281388-181216952.1585046901.
- Kelly, J. (2012). Learning Theories. The Peak Performance Center. <http://thepeakperformancecenter.com/educational-learning/learning/theories/>
- Mathema, K.B. & Bista M.M. (2006). Study on Student Performance in SLC. Ministry of Education: Research Report.https://www.moe.gov.np/assets/uploads/files/SLC_Report_Main_English.pdf
- Momanyi, J. M.; Too, J. & Simiyu, C. (2015). Effect of Students' Age on Academic Motivation and Academic Performance among High School Students in Kenya. *Asian Journal of Education and Learning* 3(5), 337-342. <https://ajouronline.com/index.php/AJEEL/article/view/3130>.
- NEB. (2020). Evaluation, Publication, and Approval Guideline of Grade 10-SEE Students. <https://www.see.gov.np/>
- Neupane, P., Pokharel, T., Dhungana, H., Poudyal, T., Ghimire, I.P., Gupta, A. & Poudel A. (2018). Political Economy Analysis of Emerging Education Governance at Local Level in Nepal. Lalitpur: Nepal Administrative Staff College and The Asia Foundation. <https://nas.org.np/sites/default/files/POLITICAL%20ECONOMY%20ANALYSIS%20OF%20EMERGING%20EDUCATION%20GOVERNANCE%20AT%20LOCAL%20GOVERNMENTS%20IN%20NEPAL.pdf>
- New ERA. (1995). BPEP Achievement Study. New ERA
- Paudel, J. (2021). Teacher Education in Nepal: Problems and Prospects with Brief Historical Development. *Delhi Business Review*, 22(2), 39-48.
- Kadel, R.P. (2006). *A study on the Co-relationship between sent-up and the SLC examination results*. An Unpublished M.Ed. Thesis. Kathmandu: T.U.
- Singh, G. B. (2004). A Comparative Study of School Leaving Examinations in SAARC Countries. SLC Study Report # 2, Kathmandu: The Education Sector Advisory Team, Ministry of Education, and Sports.
- Thapa, A. (2015). Community and private school performance in Nepal: An Analysis Using the SLC Examination. *Education Economics*, 23(1), 47-62. 10.1080/09645292.2012.738809.
- Vygotsky, L. (1978). Interaction between learning and development. *Readings on the development of Children*, 23(3), 34-41. https://www.oerafrica.org/sites/default/files/L%20%26%20L%20reader%20section%20one%20reading_4.pdf
- Zhou, M., & Brown, D. (2015). *Educational Learning Theories* (2nd Ed.). Education Open Textbook. <https://oer.galileo.usg.edu/cgi/viewContent.cgi?article=1000&context=education-textbooks>.